

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ नवमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टा-
दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टा-
दशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। संवत्स-
रस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति। इतरेषु
यूपैष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय।
यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः।
विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपंशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत। अनवरुद्धा
अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनव रुन्धे।

यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजत्ययज्ञवेशसाय। अव॑रुद्धा अस्य प॒शवो॑
भव॑न्ति। न य॑ज्ञवेश॒सं भ॑वति। न यज॑मान॒मरण्यं॑ मृ॒तः
ह॑रन्ति। ग्राम्यैः सः स्था॑पयति। ए॒ते वै प॒शवः॑ क्षेमो॒
नाम॑। सं पि॑तापु॒त्रावव॑स्यतः। सम॒ध्वानः॑ क्रामन्ति। सु॒मन्तिकं॑
ग्राम॑योर्ग्रामान्तौ भ॑वतः। न॒क्षीकाः॑ पुरुषव्याघ्राः प॑रिमो॒षिणं॑
आव्या॒धिनी॒स्तस्करा॑ अ॒रण्येष्व॑जायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामश्मृजेत्थ्यतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजाप॑तिरकामयतो॒भौ लो॒कावव॑ रुन्धी॒येति॑। स ए॒ता-
नु॒भया॑न्प॒शून्प॑श्यत्। ग्राम्याः॑श्च॒रण्याः॑श्च। ताना॑ल॒भत। तैर्वै
स उ॒भौ लो॒काववा॑रुन्ध। ग्राम्यै॒रेव प॒शुभि॑रिमं लो॒कमवा॑रुन्ध।
आ॒रण्यैर॒मुम्। यद् ग्राम्या॑न्प॒शूना॑ल॒भते। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कमव॑ रुन्धे।
यदा॑र॒ण्यान्॥५॥

अ॒मुं तैः। अन॑वरुद्धो वा ए॒तस्य॑ संव॒त्सर॑ इत्याहुः।
य इ॒तइ॒तश्चातु॑र्मा॒स्यानि॑ संव॒त्सरं॑ प्र॒युङ्क्त॑ इति॑। ए॒तावा॑न् वै
संव॑त्सरः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शवं॑ आल॒भ्यन्ते॑।
प्र॒त्यक्ष॑मे॒व तैः संव॑त्सरं यज॑मानोऽव॑ रुन्धे। वि वा ए॒ष प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्ऋ॒ध्यते। यः संव॑त्सरं प्र॒युङ्क्ते। संव॑त्सरः सु॒वर्गो लो॒कः॥६॥

सु॒वर्गं तु लो॒कं नाप॑राध्नोति। प्र॒जा वै प॒शवं॑ एकाद॒शिनी॑। यदे॒त
ऐ॒काद॑शि॒नाः प॒शवं॑ आल॒भ्यन्ते॑। सा॒क्षादे॒व प्र॒जां प॒शून् यज॑मानो-
ऽव॑ रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर्वि॒राज॑मसृजत। सा सृ॒ष्टाऽश्व॑मे॒धं प्रावि॑शत्।

तान्द॒शिभि॒रनु॒ प्रायु॑ङ्क्त। तामा॑प्नोत्। तामा॒प्त्वा द॒शिभि॒रवा॑रुन्ध।
यद्द॒शिने॑ आल॒भ्यन्ते॑॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॑प्त्वा यज॑मानोऽव॑ रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रैष्टु॑भाः प॒शवः॑। प॒शून्वाव॑
रुन्धे। वैश्व॑दे॒वो वा अश्वः॑। ना॒नादे॒वत्याः॑ प॒शवो॑ भवन्ति। अश्व॑स्य
सर्व॑त्वाये। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑न्नाना॑रूपाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा
भ॑वन्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः प॒शवः॑ समृ॑द्ध्यै॥८॥

आ॒र॒ण्यल्लो॒को द॒शिने॑ आल॒भ्यन्ते॑ ना॒नारू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॑॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ गा॒म्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒मुष्मा॑
आ॒र॒ण्याः। यद्गा॑म्यान्प॒शूना॒ल॑भते। इ॒ममे॒व तैर्लो॑कम॒व॑ रुन्धे।
यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुं तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॑भते। गा॒म्याश्चा॑र॒ण्याश्च॑।
उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रुद्ध्यै। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॑भते॥९॥

गा॒म्याश्चा॑र॒ण्याश्च॑। उ॒भय॑स्यान्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। उ॒भया॑न्प॒शू॒ना॒ल॑भते।
गा॒म्याश्चा॑र॒ण्याश्च॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॒मव॑रुद्ध्यै। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑माप्त्यै। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॑ वदन्ति।
कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑ दे॒वता॑भ्यो॒
ऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व तल्लो॒के का॒मा॑न्दधाति।
तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः। त्रया॑णां त्रया॑णां सह व॒पा
जु॑होति। त्र्या॑वृतो॒ वै दे॒वाः। त्र्या॑वृत इ॒मे लो॒काः। ए॒षां

लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै॑। पर्य॑ग्निकृतानार॒ण्या-
नु॒त्सृज॑न्त्यहि॑सायै॑॥११॥

अ॒व॒रु॒द्धा उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑ स॒त्याद॑हि॑सायै॑॥

[३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो ब्र॒ध्नः।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। अ॒रु॒षमि॒त्याह॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒रु॒षः।
अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। चर॑न्त॒मि॒त्याह॑। वा॒युर्वे चर॑न्। वा॒युमे॒वास्मै॑
यु॒नक्ति॑। परि॑त॒स्थुष॒ इत्या॑ह॥१२॥

इ॒मे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति।
रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह। नक्ष॑त्राणि॒ वै रोच॑ना दि॒वि।
नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॑त्या॒ह। का॒माने॒वास्मै॑
यु॒नक्ति॑। ह॒री वि॒पक्ष॑सेत्या॒ह। इ॒मे वै ह॒री वि॒पक्ष॑सा। इ॒मे ए॒वास्मै॑
यु॒नक्ति॑॥१३॥

शो॒णां धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॒ह। अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा। अ॒होरा॒त्रे
ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ यु॒नक्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। के॒तुं कृ॒ण्वन्न॑के॒तव॒ इति॑ ध्व॒जं प्र॑तिमु॒ञ्चति॑। यश॑
ए॒वैन॑रा॒ज्ञां ग॑मयति। जी॒मूत॑स्येव भवति॒ प्रती॑क॒मि॒त्याह॑।
य॒थाय॑जुरे॒वेत॑त्। ये ते प॒न्था॑नः स॒वितः॑ पू॒र्व्यास् इ॒त्यध्व॑र्युर्य॒ज॑मानं
वाच॑यत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॒पाकृ॑तोऽन्यत्र॒ वेद्या॑
ए॒ति। ए॒तस्त्तो॑तरे॒तेन॑ प॒था पुन॑र॒श्वमा॑व॒र्तया॑सि न॒ इत्या॑ह।

वा॒युर्वै स्तोता॑। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द्वधा॒त्यावृ॑त्त्यै। यथा॒ वै
ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्कन्द॒ति। ए॒वं वा ए॒तद॒श्वस्य॑ स्कन्द॒ति।
यद॑स्यो॒पाकृ॑तस्य॒ लोमा॑नि॒ शीय॑न्ते। यद्वाले॑षु का॒चाना॑वय॒न्ति।
लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तथ्सम्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॑राव॒यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो वा
अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरि॒ति म॑हि॒षी। भुव॑ इति॒
वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑
का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै हि॑र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॒त्यै। अप॒
वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॑शवः॒ श्रीः क्रा॑मन्ति। योऽ॑श्वमे॒धेन॑ यज॑न्ते।
वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒ म॑हि॒ष्यभ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री। तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽ॒व रु॒न्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्।
इन्द्रि॒यं त्रि॑ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यम॑व रु॒न्धे। आ॒दि॒त्यास्त्वा॑-
ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परि॒वृत्ती। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। प॑शवो॒
जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मे॑ प॒शून॑व रु॒न्धे। प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा
ए॒तद्रू॒पम्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद्व॒धति॑। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॑शवः॒ श्रीरप॑ क्रा॒मन्ति। ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४)

इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति। प्रजामेवान्नादीं कुर्वते। एतद्देवा
अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापतु इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यं दधते।
यदि नावजिघ्रैत्। अग्निः पशुरासीदित्यवग्रापयेत्। अव हैव
जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो
अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितुस्थुष इत्याहेमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥—[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्धयते। योऽश्वमेधेन यजते। होता
च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः।
दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो
वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्धो
ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा
अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा
च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किं स्विंदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह।
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विंदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं स्विंदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव रुन्धे। किं स्विंदासीत्पिलिप्पिले-

त्याह। श्रीर्वै पि॒लिप्पि॒ला। अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑ रुन्धे॥२२॥

कः स्वि॑देका॒की च॑रतीत्याह। अ॒सौ वा आ॑दित्य ए॒का॒की च॑रति। तेज॑ ए॒वाव॑ रुन्धे। क उ॑स्विञ्जायते पुन॑रित्याह। च॒न्द्रमा॑ वै जा॒यते पुनः॑। आयु॑रे॒वाव॑ रुन्धे। कि॒ङ् स्वि॑द्धिमस्य॑ भेष॒जमि॑त्याह। अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य॑ भेष॒जम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे। कि॒ङ् स्वि॑दावप॑नं म॒हदि॑त्याह॥२३॥

अ॒यं वै लो॒क आ॒वप॑नं म॒हत्। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॑ तिष्ठति। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॒मन्तं॑ पृथि॒व्या इ॒त्याह॑। वेदि॑र्वै परोऽन्तः॑ पृथि॒व्याः। वेदि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ भुव॑नस्य॒ नाभि॑मित्याह। य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य॒ नाभिः॑। य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒ रेत॑ इत्याह। सोमो॑ वै वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒ रेतः॑। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ वा॒चः पर॑मं व्यो॒मे॒त्याह॑। ब्र॒ह्म वै वा॒चः पर॑मं व्यो॒म। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे॥२४॥

होता॑ भवति॒ वै वृ॒ष्टिः पूर्वा॑र्च॒त्तिर्नाद्य॑मे॒वाव॑ रुन्धे म॒हदि॑त्याह॒ सोमो॑ वै वृष्णो॑ अश्व॑स्य॒ रेतं॑श्च॒त्वारि॑ च॥[५]

अप॑ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न॒ आहु॑तीर्जुहोति। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अ॒वन्तीः स्था॑व॒न्तीस्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यं त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्। वर्षि॑ष्ठ॒माप्या॑नाम्। नि॒धीनां॑ त्वा॑ निधि॒पति॑ः ह॒वामहे॑ व॒सो म॒मे॒त्याह॑। अपै॒वास्मै॑ तद्ध॒वते॑॥२५॥

अथो ध्रुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै ह्रवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं ध्रुवते। अप वा एतेभ्यः
प्राणाः क्रामन्ति॥ २६॥

ये यज्ञे ध्रुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे
अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे
काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनमुपनयति। सुवर्गे लोके
सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥ २७॥

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा
त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव
पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न
प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यथ्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥ २८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः।
दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा रजताः।
ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा छाति कस्त्वा
विशास्तीत्याहाहिंसायै॥ २९॥

ह्रवते क्रामन्त्यूर्ण्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्रा॒मति॑। योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
 ऊ॒र्ध्वा मे॒नामु॒च्छ्रय॑ता॒दित्या॑ह। श्री॒र्वे राष्ट्र॑म॒श्वमे॒धः। श्रिय॑मे॒वास्मै॑
 राष्ट्र॑मूर्ध्वमु॒च्छ्रय॑ति। वे॒णुभा॒रङ्गिरा॑वि॒वेत्या॑ह। राष्ट्रं॑ वै भा॒रः।
 राष्ट्र॑मे॒वास्मै॑ पर्यू॒हति॑। अथा॑स्या॒ मध्य॑मे॒धता॒मित्या॑ह। श्री॒र्वे राष्ट्र॑स्य
 मध्य॑म्॥ ३० ॥

श्रिय॑मे॒वाव॑ रुन्धे। शी॒ते वा॒ते पु॒नन्नि॑वेत्या॑ह। क्षे॒मो वै राष्ट्र॑स्य
 शी॒तो वा॒तः। क्षे॒ममे॒वाव॑ रुन्धे। यद्ध॑रि॒णी यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒द्वे
 ह॑रि॒णी। राष्ट्रं॑ यवः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ राष्ट्रं॑ च॒ समी॑ची॒ दधा॑ति। न
 पु॒ष्टं प॒शु म॑न्यत॒ इत्या॑ह। तस्मा॑द्राजा॒ प॒शून् पु॒ष्यति॑॥ ३१ ॥

शू॒द्रा यद॑र्य॒जारा॒ न पो॑षाय॒ धना॑य॒तीत्या॑ह। तस्मा॑द्वि॒शीपु॒त्रं
 नाभि॑षि॒ञ्चन्ते॑। इ॒यं यु॒का श॑कु॒न्तिके॒त्या॑ह। वि॒द्वे श॑कु॒न्तिका॑।
 राष्ट्र॑म॒श्वमे॒धः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ राष्ट्रं॑ च॒ समी॑ची॒ दधा॑ति। आ॒हल॑मि॒ति
 सर्प॑तीत्या॑ह। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ वि॒शः सर्प॑न्ति। आ॒हतं॑ ग॒भे प॒स॒
 इत्या॑ह। वि॒द्वे ग॒भः॥ ३२ ॥

रा॒ष्ट्रं प॒सः। राष्ट्र॑मे॒व वि॒श्या॑ह॒न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं वि॒शं घा॑तु॒कम्।
 मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
 आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॒ददा॑ति। अ॒ग्रं वृ॒क्षस्य॑ रो॒हत॒ इत्या॑ह। श्री॒र्वे
 वृ॒क्षस्या॒ग्रम्। श्रिय॑मे॒वाव॑ रुन्धे॥ ३३ ॥

प्रसु॑ला॒मीति॑ ते पि॒ता ग॒भे मु॒ष्टिम॑त॒स्य॒दित्या॑ह। वि॒द्वे

गर्भः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं
 घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति।
 दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै
 सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
 आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः।
 देवताभिरेवाऽऽत्मानं पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुं नाशक्रोत्। सौऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः
 पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्। ततो वै त
 आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
 पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः।
 प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव रुन्धे।
 गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
 रुन्धे। अजावी आलभते भूमे। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
 रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा
 एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः।

अ॒भीष्टा॑ अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता अ॒भिहु॑ता भवन्ति। नैनं॑ द॒ङ्गवः॑
प॒शवो॑ य॒ज्ञे ब॒द्धाः। अ॒भीष्टा॑ अ॒भिप्री॑ताः। अ॒भिजि॑ता अ॒भिहु॑ता
हि॒सन्ति॑। योऽ॑श्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥ ३७॥

ल॒भते॑ गामाल॑भते पर॒मोऽष्टौ॑ च॥ [८]

प्र॒थमे॒न वा ए॒ष स्तोमे॑न रा॒ध्वा। च॒तुष्टो॒मेन॑ कृ॒तेनाया॑ना॒मुत्तरे॑-
हन्। ए॒कवि॑ंशे प्र॑ति॒ष्ठायां॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति। ए॒कवि॑ंश॒त्प्रति॑ष्ठायां
ऋ॒तून॒न्वारो॑हति। ऋ॒तवो॑ वै पृ॒ष्ठानि॑। ऋ॒तवः॑ संव॒त्सरः॑।
ऋ॒तुष्वे॒व संव॑त्स॒रे प्र॑ति॒ष्ठायां॑। दे॒वता॑ अ॒भ्यारो॑हति। श॒क्रर॑यः पृ॒ष्ठं
भ॑वन्त्य॒न्यद॑न्य॒च्छन्दः॑। अ॒न्येऽन्ये॑ वा ए॒ते प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते॥ ३८॥

उ॒तेव॑ ग्रा॒म्याः। उ॒तेवा॑र॒ण्याः। अ॒हरे॒व रू॒पेण॑ स॒मर्ध॑यति।
अथो॑ अ॒हं ए॒वैष ब॒लिर्ह्रि॑यते। तदा॑हुः। अप॑शवो॒ वा ए॒ते।
यद॑जा॒वय॑श्चा॒र॒ण्याश्च॑। ए॒ते वै सर्वे॑ प॒शवः॑। यद्ग॒व्या इति॑।
ग॒व्यान्प॒शूनु॑त्तमेऽ॒हं ना॑ल॑भते॥ ३९॥

तेनै॒वोभया॑न्प॒शून॑व॒ रुन्धे॑। प्रा॒जाप॑त्या भ॑वन्ति। अन॑भि-
जित॑स्या॒भिजि॑त्यै। सौरी॑र्न॒व श्वे॒ता व॒शा अनू॑ब॒न्ध्या भ॑वन्ति। अ॒न्तत॑
ए॒व ब्र॑ह्मव॒र्चस॑म॒व रुन्धे॑। सोमा॑य॒ स्वरा॑ज्ञेऽनो॒वाहा॑व॒नद्वाहा॑विति
द्वि॒द्विनः॑ प॒शूना॑ल॒भते॑। अ॒होरा॒त्राणा॑म॒भिजि॑त्यै। प॒शुभि॑र्वा ए॒ष
व्य॑ध्यते। योऽ॑श्वमे॒धेन॒ यज॑ते। छ॒गलं॑ क॒ल्माषं॑ कि॒किदी॑विं
वि॒दीग॑य॒मिति॑ त्वाष्ट्रा॑न्प॒शूना॑ ल॒भते॑। प॒शुभि॑रे॒वाऽऽत्मा॑न॒
स॒मर्ध॑यति। ऋ॒तुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। योऽ॑श्वमे॒धेन॒ यज॑ते।

पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवाऽऽत्मान्
समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनात्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्टान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादो-
ऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानो गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां
वै वपा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयांन्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता
अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदं दध्यात्।
स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्येभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा
प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता
भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति

पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर
 आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्नयः स्विष्टकृतः।
 अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे। अथैतानभि भवामेति। ते
 लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथिस्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै।
 भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
 प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्।
 रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः
 पशूनभिर्मन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
 ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिर्मन्यते। अयस्मयेन
 कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
 ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभिवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ _____ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीय-
 मभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन
 जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्। मेधेनैवास्मिन्मेधं

दधाति। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती॥४६॥

बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्। पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती। बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्यां(३)द्विपदा(३) इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत। द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव

तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति।
 यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः
 प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै
 धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
 धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः
 क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 तस्माद्विवां नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायं धृतीर्जुहोति।
 अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै
 योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन यजते।
 ब्राह्मणो वीणागाथिनो गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
 श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै
 वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
 ब्राह्मणोऽन्यो गायत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं
 राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता
 भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायताम्। अपास्माद्राष्ट्रं कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।

अथ॑ ब्राह्म॒णं जि॑नाति। दिवा॑ ब्राह्म॒णो गा॑येत्। नक्त॑ राज॒न्यः।
 ब्रह्म॑णो वै रू॒पम॑हः। क्ष॒त्रस्य॑ रात्रिः। तथा॑ हास्य॒ ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑
 चोभ॑यतो॒ राष्ट्रं॑ परिगृहीतं भवति। इत्य॑ददा इत्य॑यजथा इत्य॑पच
 इति॑ ब्राह्म॒णो गा॑येत्। इष्टा॒पूर्तं॑ वै ब्रा॒ह्मण॑स्य॥५४॥

इष्टा॒पूर्तेनै॒वैन॑ स॒ सम॑र्धयति। इत्य॑जिना इत्य॑युध्यथा
 इत्य॑मु स॒ङ्ग्राम॑महन्निति॑ राज॒न्यः। युद्धं॑ वै रा॒ज॒न्य॑स्य।
 युद्धेनै॒वैन॑ स॒ सम॑र्धयति। अक्लृ॑ता वा ए॒तस्य॑र्तव इत्या॑हुः।
 योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑त इति॑। तिस्रो॑ऽन्यो गा॑यति तिस्रो॑ऽन्यः।
 षट्थ॑सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः। ताभ्या॑
 स॒ऽस्थाया॑म्। अ॒नो॒युक्ते॑ च॒ श॒ते च॑ ददाति। श॒तायुः॑ पुरुषः
 श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये प्र॑ति तिष्ठति॥५५॥

गायेताङ्गामेद्वाह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वे॑षु वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवो॑ऽन्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॑ यदाहु॑तीर्न
 जुहु॑यात्। लो॒केलो॑क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्। मृ॒त्यवे॑ स्वाहा॑ मृ॒त्यवे॑
 स्वाहे॑त्यभिपूर्वमाहु॑तीर्जुहोति। लो॒काल्लो॑कादे॒व मृ॒त्युम॑वयजते।
 नैनं॑ लो॒केलो॑के मृ॒त्युर्वि॑न्दति। यद॒मुष्मै॑ स्वाहा॑ऽमुष्मै॑ स्वाहेति॑
 जुह्व॑त्स॒श्चक्षी॑त। ब॒हुं मृ॒त्युम॑मित्रं कुर्वीत। मृ॒त्यवे॑ स्वाहेत्येक॑स्मा
 ए॒वैका॑ जुहु॑यात्। ए॒को वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के मृ॒त्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या मृ॒त्युरे॒व। तमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑

स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहृत्यामेवाव यजते। तदाहुः।
 यद्भ्रूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा
 अन्यो भ्रूणहृत्याया इत्याहुः। भ्रूणहृत्या वाव मृत्युरिति।
 यद्भ्रूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं
 करोति। एताः ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं
 विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणः हन्ति। सर्वस्मै तस्मै
 भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति।
 वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य
 शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
 वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति।
 नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया
 समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा
 अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं
 मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
 समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामा

शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते। आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूनालभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवाव रुन्धे। ब्रह्म वा अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवाव रुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्ध्यै। त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति। अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति सर्वत्वाय॥६२॥
अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्ध एकं च॥[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेवैनं भिषज्यति। यथ्सौम्यो भवति। सोमो वा ओषधीनां राजा। याभ्यं एवैनं विन्दति॥६३॥

ताभिरेवैनं भिषज्यति। यथसावित्रो भवति। सवितृप्रसूत एवैनं भिषज्यति। एताभिरेवैनं देवताभिर्भिषज्यति। अगदो हैव भवति।

पौष्णं चरुं निर्वपेत्। यदि श्लोणः स्यात्। पूषा वै श्लोण्यस्य भिषक्।
स एवैनं भिषज्यति। अश्लोणो हैव भवति॥६४॥

रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति।
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नाऽऽगच्छेत्। इयं
वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव
सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायुव्यं आज्यभागः।
यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय
प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते।
यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यथ्सौर्यं पयो
भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा
एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। वायुव्यां गर्भाः।
यद्वायुव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स समर्धयति। अथो
यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥
विन्दत्यश्लोणो हैव भवत्यधीयाह्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टि-
भिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्।

पापीयांस्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः।
तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै सःस्थिते यज्ञे
वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न
पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्थसःस्थिते निर्वपेत्। प्रजा-
पतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न
पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर
एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥ [१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु भवति।
यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः। सर्वं ह
वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पयस्वान्नामं
यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै
विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन
यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तं
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नामं यज्ञः। सर्वं
ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तैजस्वी नामं यज्ञः। सर्वं ह

वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी
 नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र
 राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो
 नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन
 यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो
 योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नाम यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्पर्यस्वान् विधृतो
 व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश॥)॥ [१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं
 समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं
 गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै
 पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनं व रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति।
 प्रजापतेराष्ट्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य
 कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजा-
 पतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवं हिरण्यकशिपुना।
 आदित्यं रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्यैनं प्रजापतेः सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां

समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुध्या आप्नोत्यष्टौ च॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यत्रो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं सर्वर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्छ्वयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजांश्चसमजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिमुपवर्पति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवाव रुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिं चिनोति। तार्वर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवाव रुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रति तिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त।

तमा॒ल॒भ्योपा॑वसन्। प्रा॒तर्य॑ष्टा॒स्मह॑ इति॑। ए॒कं वा ए॒तद्दे॒वाना॑म॒हः।
यथ्स॑व॒थ्स॒रः। तस्मा॑द॒श्वः पु॒रस्ता॑त्स॒व॒थ्स॒र आल॑भ्यते। यत्प्र॒जा-
प॑ति॒राल॒भ्योऽश्वो॑ऽभ॒वत्। तस्मा॑द॒श्वः। यथ्स॒द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥७९॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धः। वेदु॒कोऽश्व॑मा॒शुं भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
यद्वै तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॒भ्योऽश्वो॑ऽभ॒वत्। तस्मा॑द॒श्वः प्र॒जाप॑तेः
प॒शूना॑मनु॒रूप॑तमः। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्रति॑रूपो जायते। य ए॒वं वेद॑।
सर्वा॑णि भू॒तानि॑ स॒म्भृ॒त्याल॑भते। स॒मेन॑ दे॒वास्तेज॑से ब्रह्मवर्च॒साय॑
भर॑न्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते॥८०॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तद्वै तद्दे॒वा ए॒तान्दे॒वता॑म्। प॒शुं
भू॒तं मे॒धायाऽऽल॑भन्त। य॒ज्ञमे॒व। य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः।
का॒मप्रं॑ य॒ज्ञम॑कुर्वत। ते॑ऽमृ॒तत्व॑म॒काम॑यन्त। ते॑ऽमृ॒तत्व॑म॒गच्छ॑न्।
यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। दे॒वाना॑मे॒वाय॑नेनैति॥८१॥

प्रा॒जाप॑त्ये॒नैव॑ य॒ज्ञेन॑ यजते का॒मप्रे॑ण। अ॒पुन॑र्मा॒रमे॒व ग॑च्छति।
ए॒तस्य॑ वै रू॒पेण॑ पु॒रस्ता॑त्प्राजाप॒त्यमृ॑ष॒भं तू॒परं॑ ब॒हुरू॒पमा॑ल॒भते॑।
सर्वे॑भ्यः का॒मेभ्यः॑। सर्व॑स्याऽऽस्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑। सर्व॑मे॒व तेना॑ऽऽ-
प्रो॒ति। सर्व॑ जयति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥८२॥
मे॒धोऽभ॑वद्यजन्त एति वेद॥

[२२]

यो वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ लो॒मनी॑ वेद॑। अ॒श्वस्यै॒व मे॒ध्यस्य॑ लो॒मं
लो॒मं जु॒होति॑। अ॒होरा॒त्रे वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ लो॒मनी॑। यथ्स॒ायं

प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति
ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुहति। यो वा
अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
दरशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्वरशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे
जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स
आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा।
अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशिभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रूरुध्वा प्रजापतिः
प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं यंजकृतुमिरपश्रुर्ब्राह्मणौ
सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताऽर्ष्येणादित्याः प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी
त्रयोविंशतिः॥२३॥

प्रजापतिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष पुभ्यो लोकेभ्यः सर्वं ह
वै तत्र पर्यः स्वद्य उ चैनमेवं वेदं चत्वार्यशीतिः॥८४॥
प्रजापतिरश्वमेधं जुहति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>
